

СТАТИИ / ARTICLES

DOI: 10.54664/UOXT3971

МЕТОДИ НА ДЪРЖАВНО УПРАВЛЕНИЕ. СПОСОБИ И СРЕДСТВА
НА ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА ВЛАСТ. МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО*Цветан Сивков*METHODS OF NATIONAL GOVERNMENT. METHODS AND MEANS
OF THE EXECUTIVE BRANCH. METHODOLOGICAL GUIDANCE*Tsvetan Sivkov*

Abstract: This article discusses the methods of national government as an element of a whole system of mechanisms, legal institutes, specific legal rules and individual orders. Particular attention is paid to the ways and means of regulating the executive branch as a method of government. In addition, an analysis is provided of the methodological guidance and its connection with the three manifestations of public administration.

Keywords: executive branch, methods, ways and means of the executive branch, methodological guidance.

Днес повечето изследвания в областта на административното право и изпълнителната власт са свързани с различни практически въпроси, които имат конкретно значение – за даден момент, за даден въпрос, за някакъв конкретен интерес. Дори и в това време трябва да се търси възможност за обръщане към теорията на административното право, към важни и основни въпроси на изпълнителната власт и държавното управление в тесния смисъл на думата. И сред тези основни, принципни, теоретични въпроси има разделение. Някои от тях са много добре изследвани, като например този за компетентността на държавните органи. Други са оставени някак на втори план. Преди няколко месеца приключих работа по статия, която бе посветена основно на методите на държавно управление.

Сега ще представя един въпрос, който според мен е теоретичен, но често има важни практически измерения и политическо звучене. Това е въпросът за методическото ръководство. Написах по-горе, че този въпрос има политически измерения, защото в политическия живот често се поставя въпросът за методическото ръководство на главния прокурор, което е залегнало и в Конституцията на Република България. Естествено е в случая да се говори и за методи на държавното управление, и за правомощия на различни държавни органи.

Методът на държавно управление не може да се разглежда сам по себе си. Той е елемент от цяла система от механизми, правни институти и конкретни правни правила и индивидуални разпоредения. Чрез тях той намира приложение, и обратното, различни-

те начини за въздействие са израз на едни или други методи. Те по своята същност не са сами по себе си процес на въздействие. Те са динамично въздействие върху управляем обект въз основа на отношения между субекти, в случая – субекти на правото. За да може да се говори за процес, трябва да има не просто последователност от действия, а тяхната зависимост едно от друго, подреждане и контрол, което е уредба от по-висок порядък. С методите се гарантират обезпечаването на нормално функциониране на обществото и обществените механизми, защитата на права, интереси и ценности. Те са израз на разпореждателните възможности на изпълнителната власт, т.е. на налагането на властническо въздействие.

Това предполага навлизане в съдържанието на методите на държавно управление. Методите на държавно управление представлява систематично подредена система от логически свързани действия и дейности с правно значение и волеви характер, които водят до достигане на целите на държавното управление.

Тяхното правилно определяне като вид и като степен на въздействие има значение, от една страна, за опазването на правата и интересите на субектите на правото, а от друга – за подобряване на ефективността на държавното управление, която зависи от възможността на държавата и на създадените от нея механизми и връзки между тях да бъдат открити, внедрени и оползотворени. Ефективността, поради това, зависи от степента на организираност на обществото и от неговата подреденост във всеки смисъл на това понятие. Ефективността се разглежда в плоскостта на съотношението между желаното и действителното по отношение на обществото и обществените системи. Разликата между едното и другото показва какви са целта и резултатът и с какви средства и ресурси е възможно тяхното изравняване¹. Един от елементите за достигане на припокриване са методите на държавното управление.

Така може по-пълно да се разкрие тяхната юридическа характеристика. Практическият смисъл от това е правилното им прилагане, правилното им съчетаване и достигането на ефективно държавно управление. След определяне на методите на държавно управление и на тяхната същност може да се навлезе още по-дълбоко в анализа на тази същност. Така се стига до същностните признаци, които влияят върху разбирането и прилагането на методите на държавно управление.

1. В литературата като ключови признаци на методите на държавно управление са определени способът и средството за регулиране². Считаю, че това е важно за изясняване на същността на методите на държавно управление и би помогнало при тяхното прилагане. Чрез тези две категории ще изясним същността на метода като важен елемент от властническата характеристика на държавното управление и на изпълнителната власт конкретно. В езиков смисъл те са близки, даже се приемат за синоними. Не е така в юридически смисъл, наблюдават се разлики, които имат важно значение.

1.1. Способът е свързан с това да се определи как да се действа, какъв начин за управленско въздействие да се избере. Той е в основата на поведението, на вземането на решение. Не е задължително да е конкретно описан в правна норма. Чрез него може да се формира приемственост, може да се формира т.нар. „институционална памет“ – начин за действие в различни исторически периоди, в подобни ситуации от миналото независимо от възможните разлики в нормативната уредба.

Чрез способите се определя насоката на управленското въздействие. При него търсим отговор на въпросите какво действие трябва да се извърши, как трябва да изглежда активността на държавния орган, упражняването на компетентност или конкретни правомощия съобразно предписанията на законовите разпоредби.

1.2. Ще разгледаме и средствата. Те се съдържат в административноправните норми и показват начините за властническо въз-

¹ Вж. по-подробно **Сивков, Цв.** Централизация и децентрализация в държавното управление (опит за теория на държавното управление). София: Дружество по европейско право, 2015, с. 186 и сл.

² **Осинцев, Д. В.** Система административного права. Москва: Ифра-М, 2018, с. 184.

действие. Това са задължителните юридически актове, които произтичат от държавните органи при осъществяване на изпълнителната дейност. Всъщност става дума за правните средства, чрез които се осъществява държавното управление. Средствата са предвидените в нормативната среда възможности за достигане на целения резултат.

2. И тук е възможна типологизация на средствата. Като че ли е най-важно обособяването на средства, чрез които се постига непосредствен, същински правен резултат, и на средства, които имат материално-технически характер.

2.1. Първите са, разбира се, по-важни – те изразяват правнорегулиращото въздействие, средства, чрез които се засяга правната сфера на гражданите и техните организации. Това са нормативните и индивидуалните юридически актове, които със своите специфични механизми въздействат върху субектите на правото. Тези средства са всъщност съдържанието на механизма на правното регулиране. В тях се включват и механизмите за гарантиране и обезпечаване на целения от правото резултат – необходимото поведение на гражданите и техните организации и нормалното осъществяване на правомощията от страна на държавните органи.

2.2. Втората категория имат допълващ, помощен характер. Това са технически или технико-юридически действия, подпомагащи управленски отношения, издаване на помощни актове и документи, повторителни актове, действия, които нямат самостоятелно правно значение, елементи на процедури, последователно извършвани действия, които нямат самостоятелно значение. Чрез тях често пъти се осъществяват логически и фактически връзки, някои от които с правно значение.

Като извод може да се обобщи, че първата категория имат характер на властнически актове с юридическо значение, т.е. важна е тяхната властническа, правна характеристика и възможността им за въздействие в определена насока. Втората категория имат процедурен и технически характер, което определя допълващата им функция.

3. Близко в езиково отношение и донякъде в същностно до методите на държавно управление стои методиката.

3.1. Преди всичко трябва да се спрем на понятието „методика“. Методиката означава система от действия, прийоми, средства, които се предприемат при извършването на някаква дейност. Освен това от методиката следва да стане ясно какви трябва да са целите при държавното управление и какви резултати трябва да се постигнат в определена нормативна и обществена среда. Тя е и част от науката в някои направления на познанието. В методиката се съдържат методите, които имат значение за извършването на съответната дейност, тяхната подредба – т.е. последователността на тяхното прилагане, тяхната същност и очакваните резултати. Методите имат траен, устойчив и постоянен характер. Възможно е да има промяна в тяхното прилагане и използване през различни периоди от вземането на решение, при различна политическа или стопанска обстановка. Методиката събира и обобщава методите, тя ги предлага като готови решения, като модел за поведение или действие в различни случаи.

Методиката има траен характер и се прилага при типизация и продължително извършване на някаква дейност. Влияние върху методиката имат нормативните изисквания към съответната дейност, упражняването на правомощията от държавните органи. Това са устойчиви фактори, които имат своето място чрез установени в закона правила. Има и други фактори, които влияят върху методиката. Такива са традициите, натрупаният в съответната област опит, достигнатите резултати и допуснатите грешки. Това е валидно и за държавното управление. Методиката показва как се извършват действия при вземането и изпълнението на едно управленско решение. Тя се изгражда въз основа на всички тези фактори. Методиката определя най-добрите образци и представлява устойчив резултат от приложението на различни техники и действия при определени ситуации. Тя е резултат от натрупания опит в административната практика.

3.2. Нормално е да се предположи, че горестоящият орган има повече опит, повече възможности за обобщаване на резултати, за преценка на ефективността на определени действия. Такава трябва да е посоката – от горестоящите към долустоящите органи при формирането на методиката за извършването

на различни действия и нейното обобщаване с цел подобряване ефективността на държавното управление.

Разбира се, това не е единствената възможност за разработване на методики. Има и такива, при които методиката за различни действия идва от специализираните органи в една област към всички останали. В този случай методиката или методиките се използва, за да се дадат указания и за да се предложи начин за действие, който отговаря на съвременните стандарти и предполага безпроблемно упражняване на една или друга дейност. В случая не се залага на отношенията „власт – подчинение“. В основата лежи професионализацията на определени дейности, които са важни за управлението или пък съдържат висока степен на риск.

3.3. Може ли методиката да се приеме като административен акт или като задължително властническо волеизявление? В този случай трудно може да се даде еднозначен отговор. От една страна, тя е ориентир за извършването на някакви действия или за вземане управленски решения. От друга – тя е създадена от орган, който притежава необходимата компетентност и вероятно професионална квалификация. Доколкото методиката няма конкретен властнически характер и няма отношение към възлагане на задължения, то тя е просто представяне на начин за вземане на решение.

Методиката в държавното управление е израз на достижения, знания, опит, начин на действие от интелектуален, обществен характер, при който се формират изразени по определен публичен начин представи за достигане на важни, същностни цели на властта като общ регулатор на обществените отношения. В този смисъл методиката не трябва да се схваща само като материализирани знания и положителен опит на хартиен носител. Тя може да е опит, натрупан през годините, може да е и обобщение на положителни резултати при осъществяване на определена дейност. Чрез методиката могат да се установят стандарти за извършване на дейности, за преценка на сегашни, бъдещи или предстоящи решения.

Възможно е достиженията от формирането на знания от методиката, от опита, от

традициите да влязат в нормативни актове, но това е друг тип въздействие, което е характерно за нормативните актове. Също така е възможно резултати от методиката да влязат в съдържанието на волеизявлението на индивидуалния административен акт, което може да се приеме като положително, защото дава известна гаранция за законосъобразност. Оформянето на методиката в нормативни актове представлява установяване по задължителен начин на стандарти, които имат задължителен характер или отклоненията от които са допустими при определени условия.

Самата методика няма нормативна регулация. Тя е допустима, тя се прилага, но няма правила за нейното създаване, за нейното регулиране и за нейното използване. Тя е само пример, критерий за спазване, но не и процедура за изработване. Необходимо е да се създаде ред за нейното създаване, за нейното прилагане. Добре е да се знае от какви позиции се създава, откъде идва нейното съдържание и от каква матрица са възприети съдържателните се в нея параметри, а също и каква е основата за нейното създаване.

По отношение на методиката има и съдебна практика. Съдът е разглеждал същността на методиката като юридически акт.

4. Въз основа на този извод ще разгледаме още няколко понятия, които има своето място в държавното управление. Те са тясно свързани с методиката. Това са методическото ръководство и методическите указания. Те може да се разглеждат като реален резултат или продължение на методиката (тя има преди всичко интелектуален потенциал), неин външен, материален, същностен израз с възможни практически последици. Когато техни части или резултати са в нормативен или индивидуален акт, то тогава няма съмнение в тяхната същност и задължителност. Методическите указания са и проявление на методиката. Тя проявява своята същност и значение чрез тях. Те не я изчерпват, те са практическо въплъщение. Може да се каже, че в тях се съдържа алгоритъм на действие в определени ситуации.

В основата на методическото ръководство стоят осмислянето и обособяването на резултатите от устойчива човешка дейност и представянето ѝ в тези звена, които осъществяват

вяват непосредствено управленска дейност в рамките на своите правомощия. Чрез него се осмислят и прилагат научни достижения, опит, традиции. В него се концентрират желанието за ефективност в държавното управление и подобряването на качеството на това управление.

Чрез методическото ръководство се проявява стремежът към устойчиво и трайно решаване на даден въпрос, към устойчиво поведение на гражданите и техните организации, необходими за нормалното функциониране на държавата и държавното управление. То е израз на методическото ръководство и на практика е неговата същностна част. Имаме предвид не вероятно многобройните технически носители на понятието „методическо ръководство“, а неговата същност като отношение между органи, звена, организации и структури, които имат своето място в държавното управление.

Методическите указания имат не задължителен, а препоръчителен характер. Те изразяват воля, но с малка степен на властнически интензитет и властническо въздействие. Тяхната цел е да се предложи начин на работа, начин на вземане на решения, а не да се възлага задължение за следване на поведение по властнически начин.

Различна може да бъде интерпретацията на методическите указания, но тяхната същност на властническо волеизявление е силно оспоряема. Друг е въпросът, че те могат да бъдат основа за вземане на решение, за издаване на административен акт. Тогава те могат да се разглеждат като елемент от процедурата или в друг случай като елемент от формирането на волята на властническия субект. Това не променя тяхната същност на възможна основа за вземане на решение. В отделни случаи може в административния акт да има елементи от методическите указания, може да има позоваване на тях, но това не ги прави източник на властническо волеизявление в обичайния смисъл на тази дума. Административният акт

е източник на правила или индивидуални разпореждания, а съдържащите се в него елементи от методически указания стават част от това волеизявление.

4.1. Държавното управление, разгърнато във времето и същността си, представлява ръководство, организиране и контрол³. Те са: а) ръководство – т.е. направляване, насочване дейността на подчинените органи и служители; б) организиране – това е дейност по устройване на апарат на държавно управление и на практическото му функциониране; в) Контролът е предназначен „да установи съответствието между фактическото и нормативно предписаното...“⁴.

Методическото ръководство е свързано по различен начин и с трите проявления на държавното управление. В теорията то се определя често чрез разграничаване от оперативното ръководство⁵. Разликите са в няколко неща и на тази основа ще представим нашия анализ. Разграничението е от оперативното ръководство, но на практика става дума не само за организирането като начин за осъществяване на изпълнителната дейност. Трябва да имаме предвид методическото ръководство и при трите елемента – ръководство, организиране и контрол. За това първо ще представим методическото ръководство като разлика в същността и действието по отношение на оперативното ръководство, т.е. при вземането на реални управленски решения, и тогава ще изразим становище защо методическото ръководство е част и от трите елемента на държавното управление. Методическото ръководство е по-близо до елемента „ръководство“, до създаването на условия за ефективно управление, но може да има своето място и при организирането и контрола.

4.2. При оперативното ръководство и оперативното управление е налице непосредствено, конкретно властническо въздействие с целен правен резултат. Методическото ръководство не е оперативно ръководство, няма за цел решаване на непосредствен и конкретен

³ **Стайнов, П., Ан. Ангелов.** Административно право на НРБ. Обща част. София: Наука и изкуство, 1957, с. 10; **Лазаров, К.** Административно право. София: Феня, 2000, с. 10.

⁴ **Лазаров, К.** Пак там.

⁵ **Ангелов, Ан.** Методическо ръководство в областта на управление на народното стопанство, отделен отпечатък. // *Год. на СУ, ЮФ*, 1961. Том LII, с. 3 и сл.

въпрос с властническите средства, които са предвидени в закона и се проявяват в компетентността на държавния орган.

При методическото ръководство се представят методи на действие, система и последователност на операции. Целта не е решаването на конкретна задача, а даване на насоки за действие при решаването на различни задачи, в това число и на някои или някои конкретни. При методическото ръководство се представят модели на поведение или на действие, препоръчителни нива, в това число и изразени чрез цифрови показатели, постижения от национален или чужд опит. То е резултат от постижения при показани добри резултати и формирани закономерности. Няма конкретно властническо въздействие, а даване на насоки. Затова трябва да се търси възможност оперативното ръководство да бъде доближено до реалните въпроси, а методическото ръководство – в централните звена, където се обобщава опит, където се оценяват резултати и постижения. Обратното би дало негативни резултати.

При оперативното ръководство е важен конкретният резултат, достигането на конкретна цел, а при методическото се показва какъв е начинът за действие при няколко подобни или напълно аналогични ситуации. Търси се по-дългосрочният резултат, постигането на устойчив, траен начин за решаване на въпроси по целесъобразен или законосъобразен начин без конкретно властническо въздействие. Може да се търси устойчив начин за свързване на науката и практиката и тяхното приложение и резултатите към конкретното управленско решение и не само за конкретно решение, а изобщо за начина на работа.

Ще отдели внимание и на един въпрос, който напоследък е актуален – за понятието „методическо ръководство“, което се използва в чл. 126, ал. 2 от Конституцията по отношение на дейността на главния прокурор. Това е възможност за главния прокурор по отношение на дейността на останалите прокурори. По традиция или по някакви други неписани правила методическото ръководство в случая се схваща като възможност не просто за указания от по-горестоящия прокурор, не просто като споделяне на натрупан опит от по-горната

инстанция, а като право да се въздейства върху конкретната дейност на всички долустоящи прокурори. Методическото ръководство също трябва да се схваща като представяне на положителен опит, като съвети, като натрупан опит при разглеждането на някакви категории дела, преписки и др. Всъщност поради строгата централизация в прокуратурата това е трансформирано в пряко декретиране, в пряко налагане на воля, в ограничаване на вътрешното убеждение на магистрата, в налагане на чужди виждания за прилагане на закона, за оценка на доказателствата. Това означава, че не Конституцията е определила зависимостта на прокурорите от главния прокурор, поне що се касае до методическото ръководство. Тази прекомерна централизация трябва да се търси в Закона за съдебната власт, в процесуалните закони и в установената традиция. Методическото ръководство може да се осъществява реално, като се формира някакъв колективен орган при главния прокурор, в който влизат основно прокурори от двете върховни прокуратури, може и външни експерти, и те да дават методически указания при противоречива практика, при законодателни изменения, а също и по тълкуване на законите. Те няма да са по конкретни дела и преписки, по конкретни производства, а ще обобщават практика, ще предлагат по общ начин решения, по подобие на дейността на двете върховни съдилища. Такъв орган би могъл да подготвя актовете на главния прокурор по сезиране на КС.

4.3. След опита за изясняване на същността на методическото ръководство и неговия израз – методическите указания и методическите препоръки – ще се върна на т. 4.1. – за съотношението с разгръщането във времето на държавното управление, схванато като ръководство, организиране и контрол.

Логично е методическото ръководство да е част от ръководството като общ елемент и част от изпълнителната дейност. Тук е моментът, в който се осъществява ръководството като част на управлението, тук се създават условията и основата за извършване на непосредственото действие и организация. Тук се разработват методическите указания като израз на методическото ръководство. И методическото ръководство, и методическите

указания се адаптират към различни, и често променящи се условия. Оттук те тръгват към своите адресати. Трябва да имаме предвид, че методическите указания като правило са приспособени към общите възможности и принципните положения при извършване на определени действия. По-сложно е те да бъдат адаптирани към конкретните условия.

Възможно е методическото ръководство да е част от организирането в смисъл, че чрез него се формира опитът, оценяват се условията, извършва се непосредственото управленско въздействие. В този случай се формира съдържанието на методическото ръководство и се създават условия за неговото практическо приложение. От друга страна, на преценка подлежи възможността, за да се въздейства чрез методическото ръководство. Очакването е чрез него да се постигнат определени политически, стопански и социални цели, които имат и непосредствен, и дългосрочен характер. В същото време при определени условия е възможно да се създават и да се прилагат методическите указания, които всъщност могат да бъдат част от методическото ръководство.

При контрола също има връзка с методическото ръководство и методическите указания. Тогава методическите указания могат да служат като критерий при извършването на контролната дейност, при сравнението, при оценката на резултатите. Възможно е сравнение и оценка на параметрите, заложи в методическите указания и реалните управленски действия, и резултата от тях.

С тези виждания по един важен теоретичен въпрос се прави опит за „връщане“ към теорията на административното право в неговите устойчиви, класически граници и за търсене на начин за неговото осмисляне при практическата дейност в законодателството и в съдебната практика. Само по себе си това „връщане“ едва ли би имало практически резултат само по себе си. Практическият резултат идва или би могъл да дойде от неговото осмисляне и прилагане при вземането на различни управленски решения. Те могат да бъдат различни – определяне на политически и икономически приоритети, създаване и приемане на нормативни актове, прилагане на власт при различни отношения.

В новите условия на дигитализация на редица дейности, при необходимостта от демократизиране на редица процеси, така че те да отговарят на съвременните стандарти, това е изключително необходимо. Затова тази статия би могла да бъде от полза на всички, които участват в процесите по управление на различни общности, и още повече на тези, които участват във вземането на управленски решения.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

1. **Алексеев, С. С.** Общая теория права. Москва: Проспект, 2008. // **Alekseev, S. S.** Obshtaya teoria prava. Moskva: Prospekt, 2008.
2. **Ведель, Ж.** Административное право Франции. Москва: Прогресс, 1973. // **Vedel, Zh.** Administrativnoe pravo Frantsii. Moskva: Progress, 1973.
3. **Владикин, Л.** Общо учение за държавата. София: Национален програмен и проектен фонд, 1992. // **Vladikin, L.** Obshto uchenie za darzhavata. Sofia: Natsionalen programen i proekten fond, 1992.
4. **Дерменджиев, Ив., Д. Костов, Д. Хрусанов.** Административно право на Република България, обща част. София: ЕАД „Образование и наука“, 1993. // **Dermendzhiev, Iv., D. Kostov, D. Hrusanov.** Administrativno pravo na Republika Balgaria, obshta chast. Sofia: EAD „Obrazovanie i nauka“, 1993.
5. **Димитров, Д.** Административни и икономически методи за управление на народното стопанство. София: Наука и изкуство, 1979. // **Dimitrov, D.** Administrativni i ikonomicheski metodi za upravlenie na narodnoto stopanstvo. Sofia: Nauka i izkustvo, 1979.
6. **Зиновиева, Д.** Дискуссионни въпроси в административното право и процес. София: Симолини, 2008. // **Zinovieva, D.** Diskusionni vaprosi v administrativnoto pravo i protses. Sofia: Simolini, 2008.
7. **Козлов, Ю. М., Б. М. Лазарев, А. Е. Лунев, М. И. Пискотин.** Методы и формы государственного управления. Москва: Юридическая литература, 1977 // **Kozlov, Yu. M., B. M. Lazarev, A. E. Lunev, M. I. Piskotin.** Metodi i formi gosudarstvennogo upravleniya. Moskva: Yuridicheskaya literatura, 1977.
8. **Лазаров, К.** Основни принципи на административния процес. // *Административно правосъдие*, 2007, No 1 // **Lazarov, K.** Osnovni printsipi na administrativnia protses. // *Administrativno pravosadie*, 2007, No 1.

9. **Осинцев, Д. В.** Система административного право, методология, наука, регламентация. Москва: Инфра-М, 2018. // **Osintsev, D. V.** Sistema administrativnogo pravo, metodologija, nauka, reglamentatsiya. Moskva: Infra-M, 2018.
10. **Панайотова, Ем.** Основни принципи на изпълнителната дейност по АПК. София: Сиби, 2018. // **Panayotova, Em.** Osnovni printsiipi na izpalnitelnata deynost po APK. Sofia: Sibi, 2018.
11. **Пехливанов, К.** Независимите административни органи при парламентарното управление. София: Сиела, 2016. // **Pehlivanov, K.** Nezavisimite administrativni organi pri parlamentarnoto upravlenie. Sofia: Siela, 2016.
12. **Райзберг, Б. А.** Государственное управление и администрирование в экономической и социальной сфере. Москва: Экономист, 2007. // **Rayzberg, B. A.** Gosudarstvennoe upravlenie i administrirovaniya v ekonomicheskoy i sotsialnoy sfere. Moskva: Ekonomist, 2007.
13. **Сивков, Цв.** Административно право и административен процес. Плевен: МУ, 2013 // **Sivkov, Tsv.** Administrativno pravo i administrativen protses. Pleven: Izdatelstvo na MU, 2013.
14. **Сивков, Цв.** Централизация и децентрализация в държавното управление (опит за теория на държавното управление). София: Дружество за европейско право, 2015. // **Sivkov, Tsv.** Tsentralizatsia i detsentralizatsia v darzhavnoto upravlenie (opit za teoria na darzhavnoto upravlenie). Sofia: Druzhestvo za evropeysko pravo, 2015.
15. **Славова, М.** Принципи на административното право. София: Сиби, 2002. // **Slavova, M.** Printsiipi na administrativното parvo. Sofia: Sibi, 2002.
16. **Стоилов, Я.** Форми на правните принципи. *Съвременно право*, 2007, No 2. // **Stoilov, Ya.** Formi na pravnite printsiipi. *Savremenno pravo*, 2007, No 2.
17. **Тодоров, Ив.** Съотношение на европейското административно право с българското административно право след влизането в сила на Лисабонския договор. София: Сиела, 2010 // **Todorov, Iv.** Saotnoshenie na evropeyskoto administrativno pravo s balgarskoto administrativno pravo sled vlizaneto v sila na Lisabonskia dogovor. Sofia: Siela, 2010.
18. **Чакърова-Димитрова, Из.** Електронното управление като средство на държавното управление. *De jure*, 2016, No 2. // **Chakarova-Dimitrova, Iz.** Elektronnoto upravlenie kao sredstvo na darzhavnoto upravlenie. *De jure*, 2016, No 2.
19. **Чернева, Г.** Публично-частните партньорства – административноправни аспекти. София: Дружество за европейско право, 2015. // **Cherneva, G.** Publichno-chastnite partnyorstva – administrativnopravni aspekti. Sofia: Druzhestvo za evropeysko pravo, 2015.
20. **Хрусанов, Д.** Основни ли са „основните“ принципи на Административнопроцесуалния кодекс. *Административно правосъдие*, 2008, No 2. // **Hrusanov, D.** Osnovni li sa „osnovnite“ printsiipi na Administrativnoprotesualnia kodeks. *Administrativno pravosadie*, 2008, No 2.
21. **Янкулова, Св.** Административноправен режим на територията. *Административно право, специална част*. Курс лекции. София: Сиби, 2015. // **Yankulova, Sv.** Administrativnopraven rezhim na teritoriyata. *Administrativno pravo, spetsialna chast*. Kurs lektzii. Sofia: Sibi, 2015.